

EL MODEL LINGÜÍSTIC EDUCATIU A LES ILLES BALEARS EN L'ENSENYAMENT NO UNIVERSITARI

Bartomeu COLOM PASTOR

Professor titular de dret administratiu de la Universitat de les Illes Balears

I. INTRODUCCIÓ

La lectura del llibre del professor MILIAN I MASSANA *Derechos lingüísticos y derecho fundamental a la educación. Un estudio comparado: Italia, Bélgica, Suiza, Canadá y España*,¹ de la Sentència del Tribunal Superior de Justicia de les illes Balears núm. 386, de 28 de juny de 1996, i també la publicació en el BOCAIB núm. 89, de 17 de juliol de 1997, del Decret del Govern balear 92/1997, de 4 de juliol, que regula l'ús i l'ensenyament de i en llengua catalana, pròpia de les illes Balears, en els centres docents no universitaris de les illes Balears, conegut com a Decret de mínims, plantegen una ineludible pregunta: quin és el model lingüístic educatiu en l'ensenyament no universitari a les Balears? Diem això perquè el professor Milian, després d'un suggeridor estudi de dret comparat que té en compte la Llei de normalització catalana i els reglaments que la despleguen, arriba a la interessant i compartida conclusió que el model lingüístic educatiu a Catalunya és el de bilingüisme integral, construcció que ha influït decisivament en la Sentència del Tribunal Constitucional 337/1994, de 23 de desembre,² i

1. Editorial Civitas - Escola d'Administració Pública de Catalunya, Madrid, 1994, pàg. 378 i seg., sobretot pàg. 381 i 382. Existeix una edició anterior en català amb el títol *Drets lingüístics i dret fonamental a l'educació*, Institut d'Estudis Autònòmics, Barcelona, 1992.

2. Sobre la Sentència referida, vegeu el comentari d'ALBERTÍ ROVIRA, Enoch, «El régi-men lingüístico de la enseñanza (comentario a la STC 337/1994, de 23 de diciembre)», *Revista Española de Derecho Constitucional*, núm. 44, maig-agost de 1995, pàg. 247 i seg., i el crític comentari de FERNÁNDEZ RODRÍGUEZ, Tomás Ramón, «La normalización del catalán como problema constitucional», *Revista Española de Derecho Administrativo*, núm. 87, juliol-setembre de 1995, pàg. 323 i seg.

en la Sentència del Tribunal Suprem de 13 de juliol de 1995, R. Ar. 6107, mentre que tenint en compte els dubtes que introdueix la redacció diferent de les versions catalana i castellana de l'article 18.1 de la Llei 3/1986, de 29 d'abril, de normalització lingüística a les illes Balears,³ i les ordres que la desplegaven⁴ assenyalen que el model lingüístic educatiu a les Balears és el de lliure elecció lingüística de l'alumnat.⁵

Per la seva banda, el Tribunal Superior de Justícia de les illes Balears, en els RD 2 i 4 de la Sentència esmentada, assenyalen que el model lingüístic educatiu a les Balears és el de lliure elecció lingüística i ho fonamenta bàsicament en l'article 18.1 de la LN,⁶ article similar a l'article 14.2 de la Llei de normalització catalana.⁷

3. Publicada en el *Butlletí Oficial de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears*, núm. 105, de 27 d'agost.

4. Es refereix a l'Ordre de la Conselleria d'Educació i Cultura de 29 d'agost, modificada per l'Ordre de 30 de març de 1990.

5. En síntesi, per veure si estam davant un model o altre es tracta de respondre la pregunta següent: tenen dret, els alumnes de l'ensenyament no universitari, a elegir la llengua en la qual es vehiculen els coneixements i que, per tant, regeix el principi de lliure elecció lingüística?, o no hi ha aquesta llibertat, perquè els coneixements s'han de vehicular en les dues llengües oficials i això significa que, una part dels coneixements, s'ha de vehicular en la llengua pròpia de la comunitat, model de bilingüisme integral anomenat bilingüisme total o igualitari?

6. Així, en el RD 2 podem llegir això:

«La Ley de la Comunidad Autónoma 3/1986, de 19 de abril, cuyo objeto es —artículo 1— el desarrollo del artículo 3 del Estatuto de autonomía, contempla entre sus fines asegurar el conocimiento y el uso progresivo del catalán como lengua vehicular en el ámbito de la enseñanza —artículo 1.2.b—, pero, ante todo, declara sin escrúpulos el derecho de los alumnos a recibir la enseñanza —quedando en su conjunto englobada en las denominaciones de primera, superior y especializadas— en su lengua, sea la catalana o la castellana, imponiendo al Govern el establecimiento de las medidas pertinentes que hagan efectivo ese derecho —artículos 2.2 y 18.1 y 2—, como también la adopción de las disposiciones necesarias que garanticen que al final del periodo de escolaridad obligatoria el alumno pueda utilizar normal y correctamente el catalán y el castellano —artículo 20.1.

«Con la finalidad de hacer efectivo el derecho a la enseñanza en lengua catalana, la Ley impone al Govern el deber de establecer “els mitjans necessaris encaminats a fer realitat l'ús normal d'aquest idioma com a vehicle usual en l'àmbit de l'ensenyament en tots els centres docents” —artículo 22.1.

«A este respecto, la Orden del Conseller de Cultura, Educación y Deportes, de 12 de agosto de 1994, tras recordar la obligación del centro escolar de realizar un proyecto educativo, impuesto por la Ley orgánica 1/1990, de 3 de octubre, precisó que en nuestro ámbito tendría que completarse con un proyecto lingüístico que sería la base para el tratamiento de las lenguas en el centro escolar y para el incremento de la presencia y el uso de la lengua catalana como lengua vehicular de la enseñanza.

«En ese sentido, de acuerdo con la Orden citada, el Proyecto lingüístico ha de tener en cuenta las circunstancias sociolingüísticas de cada centro escolar, con respeto —y garantía— de los derechos y deberes lingüísticos de los alumnos, pero también tiene que garantizar el uso progr-

Per contestar aquesta pregunta, prèviament cal formular-se'n una altra: quina norma defineix o configura el model lingüístic educatiu, l'Estatut d'autonomia per a les illes Balears o la Llei 3/1986, de 29 d'abril, de

sivo de la lengua catalana como lengua vehicular de la enseñanza, aunque en armonía con el castellano y las otras lenguas no oficiales.»

I en el FD 4:

«La Ley de la Comunidad Autónoma 3/1986, de 29 de abril, de normalización lingüística, a través del derecho que declara en su artículo 18, ha implantado un régimen lingüístico presidido por la libre elección.

»Por tanto, la existencia del derecho de elección de la lengua vehicular de la enseñanza caracteriza el modelo de enseñanza en las Islas Baleares.

»A tal efecto, el compromiso legalmente impuesto al Govern de adoptar las medidas pertinentes para proporcionar la enseñanza en la lengua elegida por el alumno pone de manifiesto que no se trata aquí del modelo de bilingüismo integral que patrocinan los recurrentes sino del mayoritariamente implantado —País Vasco y Navarra, pero también se inclina hacia el mismo la Comunidad Valenciana— que ha sido denominado de separación electiva.

»Ciertamente, el modelo de libre elección no es el único constitucionalmente posible, pero es por el que esencialmente ha optado el legislador balear en 1986, debiendo tenerse en cuenta que la Ley no se refiere a otros supuestos de enseñanza —salvo las especializadas y las dirigidas a adultos— que no sean la superior y la primera, rigiendo en aquélla el criterio de libre elección de alumnos, pero también de docentes, de modo que lo de que todo ello resulta es, en primer lugar, que la primera enseñanza a que se refiere la Ley no tiene el limitado alcance que le suponen los recurrentes, y, en segundo término, que los alumnos deben conocer ambas lenguas al final del periodo de escolaridad obligatoria, que es justamente lo que el legislador impone al Govern que garantice mediante la adopción de las disposiciones necesarias —artículo 20.1.

»En consecuencia, tan constitucionalmente legítimo es el modelo de bilingüismo integral o de conjunción lingüística como el de separación electiva por el que se inclina la Ley 3/1986. En realidad, como señaló el Tribunal Constitucional en la Sentencia número 337/1994, la Constitución admite varios modelos lingüísticos de la enseñanza. Por tanto, si bien de la Constitución no deriva directamente el derecho a la libre elección de la lengua docente o de la lengua vehicular de la enseñanza, ese derecho puede ser reconocido por el legislador autonómico, que es lo que en nuestro caso sucede, de modo que, en definitiva, la Constitución remite al legislador autonómico para la concreta configuración del modelo correspondiente.

»Los artículos 3 y 27 de la Constitución ni amparan el derecho de libre elección de centro docente con una lengua determinada —Sentencia 195/89— ni tampoco un derecho de opción lingüística para que la enseñanza sea impartida 'en sólo una de las dos lenguas cooficiales en la Comunidad Autónoma, a elección de los interesados' —Sentencia 337/1994.

»Pues bien, aun siendo objetivo de la Ley el asegurar el conocimiento y el uso progresivo del catalán como lengua vehicular en el ámbito de la enseñanza —artículo 1.2.b—, lo que más acaso importa es que el legislador balear ha implantado básicamente un régimen presidido por la libre elección, de manera que, a partir de ahí, ha de concluirse que el precepto cuestionado —artículo 4 de la Orden de 12 de agosto de 1994— no siendo, sin ningún género de dudas, contrario al artículo 3.3 de la Constitución ni a los artículos 3 y 14 del Estatuto de autonomía, también se adecua al modelo lingüístico de libre elección previsto en la Ley 3/1986.»

7. Aquest darrer del següent tenor literal: «Els infants tenen dret a rebre el primer ensenyament en llur llengua habitual, ja sigui aquesta el català o el castellà.»

normalització lingüística a les illes Balears (d'ara endavant LN), o fins i tot les normes reglamentàries que la despleguen? La meua opinió és que una decisió política tan fonamental, tan transcendental com és el model lingüístic a l'escola, que pot afectar la lliure elecció lingüística dels pares o alumnes i, per tant, la seva llibertat, ha de ser regulada per llei; així, doncs, crec que el model lingüístic ha de ser definit en l'Estatut o en la LN. Naturalment, la llei ha de regular els aspectes bàsics d'aquest model, la qual cosa vol dir que aquestes línies mestres hauran d'ésser desenvolupades per via reglamentària.

Així les coses, quin és el model lingüístic educatiu en l'ensenyament no universitari? El de lliure elecció lingüística o el de bilingüisme integral? Segons el meu parer, el de bilingüisme integral, per les raons que intentaré explicar a continuació.

II. LES NORMES

Realment, l'Estatut no defineix el model lingüístic educatiu, com tampoc no ho fan els estatuts d'autonomia de les altres comunitats amb llengua pròpia, però dóna dues pistes importants: assenyalava que tots tenen dret a conèixer la llengua catalana (art. 3) i que un dels objectius dels poders públics de la Comunitat és la seva normalització (art. 14).

En canvi, la Llei sí que defineix el model lingüístic educatiu en l'ensenyament no universitari. En efecte, ja en la seva exposició de motius⁸ la Llei comença per realitzar una diagnosi de la situació, i d'aquesta manera constata un estat de desvaliment general de la llengua pròpia, i en particular una marginació accentuada del català a l'escola i n'analitza les causes.⁹ Conti-

8. Cal recordar que el Tribunal Constitucional, en la seva Sentència 142/1988, de 12 de juliol, rj 5, proclama que l'exposició de motius de les lleis, «*aunque no sea un elemento decisivo para su interpretación, permite aclarar su finalidad y alcance*».

9. Amb aquestes paraules:

«Al segle XVIII, el decret de Nova Planta anul·len els òrgans d'autogovern de la Corona d'Aragó i la llengua catalana comença a sofrir un procés de marginació creixent en els diversos àmbits d'ús públic i formal. Així, el 1768, per una Pragmàtica de Carles III, la llengua catalana és bandejada en la major part de la documentació oficial, civil i eclesial; i diversos textos legals proscriuen, devers la meitat del segle XIX, l'ús de la nostra llengua a l'ensenyament. Al segle XX, a part del breu parèntesi de la Segona República, el català sofreix una marginació encara més accentuada, tant a l'escola com als mitjans de comunicació, i, també, en l'ús oficial i públic en general, que culmina durant la dictadura franquista. Finalment, la generalització dels moderns mitjans de comunicació, sobretot ràdio i televisió, dels quals quedava exclòs el català, ha fet que la nostra llengua arribés a córrer el perill de desaparició si no es redreçava el rumb.

nua l'exposició de motius assenyalant que la Comunitat Autònoma té el deure d'acabar amb la situació d'anormalitat i farà possible que tots els ciutadans coneguin les dues llengües, perquè el català és un component essencial de la identitat nacional dels pobles de les Illes i l'element cohesionador del geni illenc.¹⁰

Tenint en compte aquestes finalitats, la LN fixa entre els seus objectius, en l'article 1.2.b, el d'«assegurar el coneixement i l'ús progressiu del català com a llengua vehicular en l'àmbit de l'ensenyament», en l'article 2.1 recorda que «la llengua catalana és la llengua pròpia de les Illes Balears i tots tenen el dret de conèixer-la i d'usar-la», en el seu número 2 assenjala que «aquest dret implica [...] rebre l'ensenyament en català».

L'article 18.1 de la Llei esmentada preveu que «els alumnes tenen dret a rebre el primer ensenyament en la seva llengua, sigui la catalana o la castellana».

També prescriu, en l'article 20.1, que:

»Així mateix, cal comptar amb l'arribada, en temps recents, d'un nombre considerable d'immigrants d'altres àrees lingüístiques, als quals la nostra societat no ha pogut oferir els instruments que els poguessin facilitar la seva normal integració.

»És així que la nostra llengua, que ha estat i és vehicle d'una cultura universal, es troba, actualment, en situació de desvaliment. Conseqüències d'aquesta situació són: un excés de barbarismes a la llengua parlada popularment, el desconeixement de les formes d'expressió culta tradicional, la generalització de certs prejudicis lingüístics i diverses actituds d'infravaloració envers el propi idioma.»

10. Textualment, l'exposició de motius diu així:

«D'acord, doncs, amb aquest marc legal la Comunitat Autònoma té el dret i el deure d'acabar amb la situació d'anormalitat sociolingüística i es compromet a regular l'ús de la llengua catalana com a llengua pròpia de les Illes Balears, i del castellà com a llengua oficial de tot l'Estat. És així que haurà de garantir els drets lingüístics i farà possible que tothom conegui les dues llengües, precisament per poder fer efectius aquets drets.

»També cal comprometre tots els ciutadans de les Illes Balears, qualsevol que sigui la seva llengua habitual, en la salvaguarda i extensió de la llengua catalana, dins una situació en què tots els ciutadans coneguin les dues llengües i assumeixin la defensa i normalització de la catalana, perquè és un component essencial de la identitat nacional dels pobles de les Illes Balears.

»La Comunitat Autònoma té, en suma, com a objectius dur a terme les accions pertinents d'ordre institucional per tal que el català, com a vehicle d'expressió, modern, plurifuncional, clar, flexible i autònom, i com a principal símbol de la nostra identitat com a poble, torni a ser l'element cohesionador del geni illenc i ocupi el lloc que li correspon en qualitat de llengua pròpia de les Illes Balears. Per això ha de ser present en els diversos àmbits d'ús oficial de l'Administració, dels mitjans de comunicació de masses, de l'escola i de la vida social en general, amb el corresponent respecte a las modalitats lingüístiques pròpies de la tradició literària autòctona, però sense perjudici de la unitat de la llengua.»

«El Govern ha d'adoptar les disposicions necessàries encaminades a garantir que els escolars de les Illes Balears, qualsevol que sigui la seva llengua habitual en iniciar l'ensenyament, puguin utilitzar normalment i correctament el català i el castellà al final del període d'escolaritat obligatòria.»

Igualment, l'article 22 de la Llei disposa que:

«1. El Govern de la Comunitat Autònoma, a fi de fer efectiu el dret a l'ensenyament en llengua catalana, ha d'establir els mitjans necessaris encaminats a fer realitat l'ús normal d'aquest idioma com a vehicle usual en l'àmbit de l'ensenyament en tots els centres docents.

»2. L'Administració ha de prendre les mesures adequades perquè la llengua catalana sigui emprada progressivament en tots els centres d'ensenyament, a fi de garantir el seu ús com a vehicle d'expressió normal, tant a les actuacions internes com a les externes i a les actuacions i documents administratius.

»3. L'Administració ha de posar els mitjans necessaris per a garantir que els alumnes no siguin separats en centres diferents per raons de llengua.»

Al servei d'aquest model i per fer efectius els drets que la LN descriu, l'article 23¹¹ i les disposicions addicionals 6a, 7a i 8a i la disposició transitòria 3a¹² exigeixen als mestres i professors una capacitat lingüística.

11. Que prescriu això:

«1. Els plans d'estudis de les escoles universitàries de formació del professorat d'EBB i altres de formació, perfeccionament i especialització del professorat han d'ésser elaborats de manera que els alumnes d'aquests centres adquireixin la competència i la capacitat lingüístiques necessàries per a impartir classes en català i fer efectius els drets reconeguts a la present Llei.

»2. Donada l'oficialitat de les dues llengües, catalana i castellana, els professors que imparteixen l'ensenyament dins l'àmbit de les Illes Balears han de posseir el domini oral i escrit dels dos idiomes oficials necessari en cada cas per a les funcions educatives i docents que han de realitzar.

»3. Els professors que a partir de l'entrada en vigor de la present Llei no tinguin un coneixement suficient de la llengua catalana seran capacitats progressivament per mitjà dels corresponents cursos de reciclatge, el còmput horari dels quals serà tengut en compte a efectes de jornada laboral en període no lectiu.

»4. L'Administració autonòmica ha de procurar que en la reglamentació de l'accés del professorat a la funció docent s'estableixi el sistema adequat per tal que tots els professors de nou ingrés posseeixin les competències lingüístiques fixades en el present article.»

12. Que assenyalen això:

«Disposició addicional 6ª.

»Els professors procedents d'altres comunitats autònomes de l'Estat espanyol que no

Encara més: la disposició transitòria 4a de la LN ordena que «mentre no s'hagin aconseguit les finalitats assenyalades a l'article primer, el Govern de la Comunitat Autònoma, els consells insulars i les corporacions locals consignaran en els seus respectius pressupostos les partides corresponents que permetin dur a terme les actuacions contingudes a la present Llei».

III. EL MODEL LINGÜÍSTIC EDUCATIU

La lectura de les dues versions de l'article 18.1 suscita una qüestió prèvia, ja que, a la versió castellana del precepte es diu que «*los alumnos tienen derecho a recibir la primera enseñanza en su lengua*» i en la versió catalana s'assenyala que «els alumnes tenen dret a rebre l'ensenyament en la seva llengua», i això ha fet que es plantejés la qüestió de quin dels textos és el correcte i quin va sofrir una errata no subsanada quan es va publicar com a Llei. La qüestió plantejada no és menor, ja que si la versió catalana és l'autèntica i s'ha produït una errata material en la versió castellana, resultaria que el model lingüístic educatiu no podria ser el bilingüisme integral, sinó el de lliure elecció lingüística dels alumnes o pares. Però la resposta a la qüestió formulada és ben simple: el text aprovat pel Ple de la

posseeixin un nivell suficient de comprensió oral i escrita de la llengua catalana estaran obligats a superar les proves dels dos primers anys de reciclatge dins un període de tres anys, comptats a partir de la seva presa de possessió.

»Disposició addicional 7ª.

»Els professors que estiguin prestant els seus serveis a centres docents ubicats en el territori de la Comunitat Autònoma en el moment de la publicació d'aquesta Llei disposaran d'un període de tres anys, comptats a partir de la promulgació d'aquesta, per a obtenir l'avaluació satisfactòria en els dos primers cursos de reciclatge.

»Disposició addicional 8ª.

»Els límits temporals expressats en les disposicions 6ª i 7ª podran ampliar-se per causes excepcionals en un termini màxim de dos anys que tindrà caràcter improrrogable.»

«Disposició transitòria 3a.

»En els plans d'estudi del professorat d'EBB hi ha d'haver, com a obligatòries, les assignatures necessàries per tal que, en l'expedició del títol, es garanteixin els coneixements suficients de llengua i literatura catalanes des de la perspectiva de les Illes Balears a fi de poder-les impartir en els centres d'ensenyament situats a l'àmbit territorial de la Comunitat Autònoma dins un termini màxim de quatre anys.

»Fins que els centres de formació de professorat hagin elaborat els seus plans d'estudis de manera que garanteixin que els seus titulats tinguin els coneixements de català necessaris per a poder impartir classe en els centres d'ensenyament situats a l'àmbit territorial de les Illes Balears, el Govern de la Comunitat Autònoma posarà els mitjans necessaris per a assegurar l'esmentat nivell de coneixement del català a tots els alumnes que hi cursin estudis.»

Cambra el dia 29 d'abril del 1986 i que apareix publicat al *Butlletí Oficial del Parlament de les Illes Balears* de 28 de maig de 1986, núm. 66, en la versió catalana es parla de primer ensenyament, i així es va remetre pel president del Parlament el referit text en les versions catalana i castellana al president del Govern a l'efecte de promulgació i publicació que preveu l'article 27.2 de l'Estatut d'autonomia de les illes Balears, la qual cosa vol dir que estam davant una errada material no subsanada pel president de la Comunitat.¹³ La conclusió és simple: tal com havíem sostingut en anteriors

13. L'argument queda, si és possible, més reforçat si tenim en compte que el projecte del Govern tramès al Parlament publicat al *Butlletí Oficial del Parlament de les Illes Balears*, núm. 37, de 15 d'abril de 1985, optà clarament per un model de lliure elecció lingüística en preceptuar en l'art. 17 que els «alumnes tenen dret a rebre l'ensenyament en la seva llengua, sigui la catalana o la castellana». Al referit article es presentaren tres esmenes totes elles en la direcció de canviar el model de lliure elecció; dues de supressió de l'article, que foren rebutjades en Comissió. Són les del Grup Parlamentari Regionalista de les Illes, per considerar que els drets lingüístics dels ciutadans quedaven suficientment assegurats amb altres articles del Projecte i «tambè perquè consideram que aquest article, aplicat des d'una perspectiva excessivament partidista, pot fer molt difícil l'ensenyament en llengua catalana en els centres docents», i la del Grup Parlamentari Esquerra Nacionalista-PSM, motivada «per evitar la divisió de la població escolar per motius de llengua i perquè entrebanca la integració dels no catalanoparlants». Més sort va tenir l'esmena 779/85 del Grup Parlamentari Socialista acceptada per la Comissió, que, en afegir després de la paraula «rebre» les paraules «el primer», efectua el canvi de model.

Esmena que es justifica en la intenció d'«especificar l'àmbit al qual s'estén el dret en qüestió, i evitar que quedi fixat, a una Llei de normalització lingüística, un sistema d'ensenyament amb separació dels alumnes segons la seva llengua». L'article 17 del projecte passa a ser el 18 del dictamen de la Comissió. El text del dictamen fou aprovat per unanimitat el 29 d'abril de 1986.

Aquesta és igualment una de conclusions substancials a la qual arriba el Consell Consultiu de les illes Balears en el Dictamen 39/1997, de 24 de juny, relatiu al Projecte de decret que regula l'ús i l'ensenyament de i en llengua catalana, pròpia de les illes Balears, en els centres docents no universitaris de les illes Balears, en el qual, com a pressupòsit previ per determinar el model lingüístic educatiu establert en la LN i per exigència del principi de seguretat jurídica proclamat en l'article 9.3 de la Constitució, assenjala que el Govern balear ha de procedir directament a corregir l'errada de fet «per evitar que es perllongui i perpetui una confusió i una discordança inexistents en la voluntat emanada del Parlament de les illes Balears, en l'exercici de la legítima potestat legislativa que té conferida», com assenjala el dictamen en la consideració jurídica quarta A.

A la dita qüestió es refereix el preàmbul del Decret 92/1997, de 4 de juliol, en assenjar que el Govern balear, com a conseqüència de l'esmentat Dictamen, ha procedit a corregir l'errada de fet de la versió catalana de l'article 18.1 de la LN i deixar ben clar que l'article referit «regula el dret dels alumnes a rebre el primer ensenyament en la seva llengua, sigui la catalana o la castellana».

Però la referida correcció no l'hem vista publicada encara al BOCIIB.

ocasions,¹⁴ l'article 18 diu que els alumnes tenen dret a rebre el primer ensenyament en la seva llengua.

Resolta aquesta qüestió prèvia, és quan ens podem demanar quin és el model lingüístic educatiu a l'ensenyament no universitari.

Doncs bé, si segons l'article 2.1.b de LN és objectiu de la Llei «assegurar el coneixement i l'ús progressiu del català com a llengua vehicular en l'àmbit de l'ensenyament»; si segons l'article 20.1 els escolars han de poder utilitzar normalment i correctament el català i el castellà al final del període d'escolaritat obligatòria; si segons l'article 22, cabdal dins l'economia de la Llei per configurar el model lingüístic a l'escola, el Govern «ha d'establir els mitjans necessaris encaminats a fer realitat l'ús normal» del català, i per això ha d'ésser «vehicle usual en l'àmbit de l'ensenyament en tots els centres docents», no separant els alumnes per raó de llengua, objectius que ha d'assegurar o garantir l'Administració,¹⁵ i si a tots els centres s'ha de vehicular i, per tant, els alumnes han de rebre una part de les assignatures o àrees en la llengua pròpia, això vol dir que després del primer ensenyament el model lingüístic no és de lliure elecció lingüística, sinó el de bilingüisme integral,¹⁶ o, dit d'una altra manera, que la llengua vehicular dels nivells posteriors al primer ensenyament no és la que elegeixen els alumnes, sinó la que fixi l'Administració, i l'Administració no és lliure a l'hora de fixar-la, sinó que està vinculada pels objectius que la Llei li imposa, un dels quals és assegurar l'ús progressiu de la llengua pròpia com a llengua vehicular a tots els centres, no separant els alumnes per raó de llengua. Aquest model, que es caracteritza per vehicular l'ensenyament a tots els alumnes en les dues llengües, ha estat declarat plenament constitucional per la Sentència del Tribunal Constitucional 337/1994, de 23 de desembre, que assegura la igualtat real, material o substancial entre les dues llengües,¹⁷ la igualtat d'o-

14. Vegeu «Els principis de la Llei de normalització lingüística a les Illes Balears», *Revista Jurídica de Catalunya*, núm. 1, 1987, pàg. 68.

15. Idea en la qual insisteix l'article 4 de la LN.

16. A idèntica conclusió arriba el Consell Consultiu en l'esmentat Dictamen 39/1997 quan assenyalava que «la claredat del que s'ha exposat fa innecessaris aclariments majors i obliga a concloure que l'art. 18.1 limita el dret que regula el primer ensenyament, la qual cosa condueix a un model de conjunció lingüística o bilingüisme integral [...]». Aquesta interpretació és, per acabar, l'única coherent amb l'art. 22.3 de la Llei 3/1986, el qual imposa a l'Administració «garantir que els alumnes no siguin separats en centres diferents per raó de llengües».

17. S'hi refereix el Tribunal Constitucional en el 17 10 de la Sentència 337/1994, quan diu que «de otro, al ser el catalán materia curricular y lengua de comunicación en la enseñanza, ello asegura que su cooficialidad se traduzca en una realidad social efectiva; lo que permitirá co-

oportunitats de tots els ciutadans, i impedeix la formació de dues comunitats potencialment hostils per raó de llengua, model que, per tant, respon al propòsit d'integració i cohesió social, que, per cert, preconitza la LN en la seva exposició de motius, com ha proclamat el Tribunal Constitucional en el FJ 10 de l'esmentada Sentència 337/1994. La LN, més expressiva que la Llei de normalització catalana, sí que defineix el model lingüístic a l'ensenyament no universitari i aposta d'una manera decidida pel model de bilingüisme integral. Tot això a diferència de l'àmbit universitari, en el qual regeix el principi de lliure elecció lingüística de professors i alumnes, com proclama l'article 25.1 de la LN: «Els professors i alumnes en els centres d'ensenyament superior tenen el dret a emprar oralment i per escrit la llengua oficial de la seva preferència.»

Una darrera qüestió que s'ha de plantejar és què cal entendre per primer ensenyament. Com ja he sostingut en altres ocasions,¹⁸ cal entendre que és el que es troba l'infant quan s'incorpora a l'escola i, per tant, l'educació infantil¹⁹ o el primer cicle d'educació primària,²⁰ ja que l'educació infantil en el sistema educatiu que dibuixa la LOGSE té un caràcter voluntari, segons l'art. 7.2.²¹

rregir situaciones de desequilibrio heredadas históricamente y excluir que dicha lengua ocupe una posición marginal o secundaria».

18. Vegeu «Els principis de la Llei de normalització lingüística a les illes Balears», *op. cit.*, pàg. 68.

19. Precisament en el segon cicle de l'educació infantil l'art. 3 de la LOGSE assenyala que es procurarà que el nin aprengui a fer ús del llenguatge.

20. Segons la LOGSE, l'educació primària comprèn sis cursos acadèmics dels 6 als 12 anys i té per finalitat proporcionar als infants una educació comuna que faci possible l'adquisició dels elements bàsics culturals, els aprenentatges relatius a l'expressió oral, lectura i escriptura (art. 12). Aquest nivell ha de contribuir a desenvolupar entre d'altres la capacitat d'«utilitzar de manera apropiada la llengua castellana i la llengua oficial pròpia de la Comunidad Autónoma» (art. 13.a) i els alumnes, segons l'art. 4.a del Reial decret 1344/1991, de 6 de setembre, pel qual s'estableix el currículum de l'educació primària, hauran d'assolir dins aquest nivell, entre d'altres, els objectius següents: «comprender y producir mensajes orales y escritos en castellano y, en su caso, en la lengua propia de la Comunidad Autónoma, atendiendo a diferentes intenciones y contextos de comunicación». Per acabar, segons els apartats 1 i 2.d de l'art. 14 de la LOGSE l'educació primària es divideix en tres cicles i s'organitza en àrees obligatòries que tenen un caràcter global i integrador entre les quals trobam: llengua castellana, llengua oficial pròpia de la corresponent Comunitat Autònoma i literatura. Doncs bé, per als infants que no s'han incorporat a l'escola abans dels sis anys, és a dir, a l'educació infantil, entenc que primer ensenyament és el primer cicle d'aquest nivell, la qual cosa permetrà al final de l'educació primària haver desenvolupat les capacitats i assolit els objectius en matèria de les dues llengües que es proposa la Llei.

21. Aquesta és la interpretació que en fa l'art. 8 de l'Ordre del conseller d'Educació, Cultura i Esports, de 12 de maig de 1998, per la qual es regulen els usos de la llengua catala-

Perquè aquest model sigui possible, la LN assenyala que l'Administració ha d'establir els mitjans necessaris, ha de prendre les mesures adequades i ha d'adoptar les mesures o disposicions necessàries (articles 4,²² 20 i 22).²³

En conclusió, la mesura o disposició necessària que la Llei reclama és un decret que fixi les assignatures o àrees que s'han de vehicular en català

na, pròpia de les illes Balears, com a llengua d'ensenyament en els centres docents no universitaris de les illes Balears.

22. Assenyala l'article que «els poders públics han d'adoptar les mesures necessàries per a fer efectius la promoció, el coneixement i l'ús normal de la llengua catalana».

23. Tenint en compte el que fins ara hem exposat, cal demanar-se si l'Ordre de 12 d'agost de 1994, del conseller de Cultura, Educació i Esports, sobre l'ús de la llengua catalana, pròpia de les illes Balears, com a llengua vehicular a l'ensenyament no universitari, derogada pel Decret 92/1997, de 4 de juliol, era la mesura, el mitjà o, més en concret, la disposició adequada o necessària per fer possible el model dibuixat per la LN. La resposta a la pregunta formulada és ben senzilla. L'Ordre no era la mesura adequada o necessària, ja que, en lloc de fixar quines assignatures o àrees s'havien de vehicular en la llengua pròpia o concretar el concepte de progressivitat, traslladava aquesta tasca als centres indicant-los que el projecte lingüístic de centre «haurà de preveure la implantació progressiva de la llengua catalana en l'ensenyament i en els actes administratius, socials i culturals» (art. 3). Però no tan sols no era la mesura adequada, l'Ordre, sinó que el seu art. 4 era contrari a la LN i, per tant, segons el meu parer, era il·legal, en la mesura que la LN preceptua la implantació progressiva del català com a llengua vehicular a tots els centres, no separant els alumnes en centres diferents per raó de llengua, i perquè l'Ordre en el seu art. 4 disposava que:

«Els centres que, de manera excepcional, vulguin fer servir exclusivament una de les dues llengües oficials de la Comunitat Autònoma, sigui la catalana o la castellana, com a vehicular de tot l'ensenyament —a excepció de l'ensenyament de l'altra llengua oficial i de l'àrea o àrees de llengües estrangeres— n'hauran de sol·licitar autorització a la Conselleria de Cultura, Educació i Esports, després de l'acord del claustre de professors i del consell escolar del centre, i amb una exposició raonada de motius. En tots els casos, s'adoptaran les mesures necessàries per garantir un aprenentatge adequat a les exigències de la legislació vigent de l'altra llengua oficial.»

És a dir, l'Ordre preveia que amb caràcter excepcional i mitjançant autorització hi pogués haver centres que fessin tot l'ensenyament en castellà, la qual cosa hagués implicat, a més, la separació d'alumnes en centres diferents per raó de llengua. La contradicció era evident.

Com ja va posar de manifest el professor GARCÍA DE ENTERRÍA fa molts d'anys (*Legislación delegada, potestad reglamentaria y control judicial*, Tecnos, Madrid, 1981, pàg. 9), el pitjor dels reglaments il·legals és que en aplicar-los estam inaplicant la Llei que, en principi, els dona vida, i que mai no haurien de conculcar. Tenia raó en part el professor MILLAN I MASANA quan, analitzant les ordres del 1986 i del 1990, deia que el model balear no era el de bilingüisme integral. Realment, el model que s'aplicava a les Balears com a conseqüència de l'Ordre del 1986, modificada per l'Ordre del 1990, no era el de bilingüisme integral; tampoc no ho era el model que es derivava de l'Ordre del 1994, ja derogada, que no es corresponia, com hem intentat demostrar, amb el que per unanimitat fou aprovat pel Parlament de les illes Balears mitjançant la LN.

a tots els centres i que concreti el concepte jurídic indeterminat de progressivitat qüestió que ha abordat el Govern de la Comunitat mitjançant el Decret 92/1997, de 4 de juliol, tantes vegades esmentat.²⁴ En efecte, en el Decret referit s'estableix que, en el termini de quatre anys, l'ús de la llengua catalana com a llengua d'ensenyament a l'educació infantil, primària, secundària obligatòria i secundària postobligatòria²⁵ sigui com a mínim igual al de la llengua castellana²⁶ (art. 8, 10 i del 16 al 19). A l'educació infantil, primària i secundària, el Decret concreta amb més intensitat les pautes de la L.N. D'aquesta manera, pel que fa a l'educació infantil, prescriu en el seu art. 16 que l'ús de la llengua catalana com a llengua d'ensenyament serà com a mínim igual al de la llengua castellana i fixa, fins i tot, un mínim d'àrees que s'impartiran en llengua catalana, que pel que fa a l'educació primària, serà l'àrea de medi natural, social i cultural (art. 17.c) i, a la secundària obligatòria, l'àrea de ciències socials, geografia i història i l'àrea de ciències de la natura (art. 18.a).²⁷ En canvi, en el cas de l'educació se-

24. Competència per dictar-lo no li'n mancava, a la Comunitat Autònoma. Fins i tot el Tribunal Constitucional en el FJ 2 de la Sentència 123/1988, de 23 de juny, referida a la L.N, havia proclamat que «el art. 3 del Estatuto de Autonomía de las Islas Baleares, reconoce el derecho al conocimiento y utilización de la lengua catalana que tendrá en la Comunidad Autónoma, junto con la castellana [carácter de idioma oficial]. No puede negarse, ciertamente, al Gobierno de la Comunidad Autónoma la capacidad para ejercer [acciones políticas] y toda la actividad administrativa que crea necesaria y conveniente para hacer efectivo el derecho reconocido en el artículo estatutario citado». Entre les accions polítiques cal destacar precisament la promulgació de les lleis de normalització i els reglaments que la desenvolupen, ja que, com ha destacat el Tribunal Constitucional en el FJ 7 de la Sentència 337/1994, de 23 de desembre, «dentro de estas acciones políticas se incluyen, como ya se ha declarado por este Tribunal, las disposiciones de las Comunidades Autónomas encaminadas a promover la normalización lingüística en su territorio (STC 69/1988 y 80/1988). Disposiciones cuyo objetivo general no es otro que el de asegurar el respeto y fomentar el uso de la lengua propia de la Comunidad Autónoma y cooficial en ésta y, a este fin, corregir positivamente una situación histórica de desigualdad respecto al castellano, permitiendo alcanzar, de forma progresiva y dentro de las exigencias que la Constitución impone, el más amplio conocimiento y utilización de dicha lengua en su territorio».

25. El Decret no regula ni l'educació permanent dels adults ni els ensenyaments especialitzats als quals es refereix l'article 24 de la L.N.

26. Està previst igualment en el Decret (art. 11) que els centres, tot cercant el consens majoritari dels pares, puguin vehicular més de la meitat del còmput horari en català. No debades el Tribunal Constitucional, en el FJ 10 de la Sentència 337/1994, ha proclamat que el català, en atenció a l'objectiu de la normalització lingüística, sigui el centre de gravetat del model de bilingüisme integral.

27. Segons l'article 10 del Decret, serà el Projecte lingüístic, aprovat per majoria qualificada del consell escolar de cada centre, el que especificarà quines àrees, a més d'aquestes, s'impartiran en la llengua pròpia fins a arribar a la meitat del còmput horari.

cundària postobligatòria, el grau de concreció és menor, ja que, segons l'article 19.a del Decret, es difereix la fixació de les assignatures que s'han de fer en llengua catalana a normes ulteriors que es dictaran quan es generalitzi el procés d'implantació de la LOGSE i, «sobretot, quan els alumnes que accedeixen a aquesta etapa hagin fet en català, al llarg de l'educació secundària obligatòria, les assignatures que s'indiquen en l'article 18 d'aquest Decret». Precisament, quan es donin aquestes circumstàncies, «l'ús de la llengua catalana serà, com a mínim, igual al de la llengua castellana». En aquest cas, per tant, l'aplicació dels principis de la LN en aquesta etapa està en funció de l'aplicació del Decret a la etapa anterior i al fet que es generalitzi el procés d'implantació de la LOGSE.

Com ja hem assenyalat, l'article 23, les disposicions addicionals 6a, 7a i 8a i la disposició transitòria 3a de la LN exigeixen una capacitació lingüística al professorat que imparteix l'ensenyament no universitari. L'article 14 del Decret que comentam assenjala que l'adscripció del professorat a cada un dels centres educatius «es farà de forma que afavoreixi l'aplicació dels projectes lingüístics dels centres». Doncs bé, segons la disposició transitòria del Decret, tot el que hem explicat fins ara i, més en concret, l'aplicació dels art. 8, 10, 16, 17, 18 i 19 del Decret es podrà retardar excepcionalment, en els termes que es prevegin reglamentàriament, «en aquells centres el professorat dels quals no reuneixi les condicions d'adscripció d'acord amb el que disposa l'article 14». Novament, ací ens trobam que l'incompliment de la LN en la qüestió de la capacitació del professorat podria buidar de contingut el Decret, en la mesura que pot retardar l'aplicació dels preceptes esmentats, fonamentals, como hem comentat, per dur a terme l'aplicació del model lingüístic de bilingüisme integral a l'escola, però malgrat l'exasperant lentitud en el desplegament de la LN per les dues administracions amb competències sobre la matèria, és a dir, la Conselleria de Cultura, Educació i Esports i el Ministeri d'Educació i Cultura, la situació no és tan catastròfica com es podria pensar.

En efecte, els centres privats i concertats, que representen el 37% dels centres d'ensenyament i el 45% dels alumnes a les illes Balears, tenen suficient professorat capacitat per poder aplicar el Decret, cosa que no es pot dir dels centres públics. Val la pena d'explicar-ho. La LN es promulga l'any 1986 i, com hem vist, exigeix als professors una capacitació lingüística. Doncs bé, caldrà esperar fins a l'any 1993, és a dir, set anys després, perquè el Ministeri d'Educació i Cultura exigeixi la capacitació lingüística volguda per la LN en els concursos de trasllat al cos de mestres i al del professorat de secundària, i en els concursos-oposició d'ambdós cossos. La catalogació de places en els centres públics, que comença l'any 1990, tampoc no està

acabada, ja que si bé s'han catalogat com a bilingües el 100 % de les places de l'educació infantil, aquest percentatge és tan sols el 73 % a l'educació primària i a l'educació secundària no hi ha cap plaça catalogada.²⁸

Tot això es tradueix en el fet que, en el curs 1996-1997 —en el sector públic—, de 3.324 professors de primària i infantil 742 no tenien titulació completa de reciclatge i de 2.542 professors d'educació secundària tampoc no la tenien 1.172. Aquestes mancances es concreten sobretot en els centres de Palma, Calvià i Eivissa, on es pot trobar algun centre que té més del 50 % del professorat no reciclat. No obstant això, cal destacar que aquestes xifres, en el curs 1997-1998, hauran millorat perquè el profesorat es va reciclant progressivament.

ADDENDA

Ja hem dit al començament d'aquest treball que la Sala del Contenciós Administratiu del Tribunal Superior de Justícia de les illes Balears en la Sentència núm. 386, de 28 de juny de 1996, havia assenyalat que la LN havia optat pel model de lliure elecció lingüística. Quan el nostre treball ja era en premsa, la referida Sala, amb motiu de la impugnació dels articles 1 a 3, 7 a 14, 16 a 18 i 20 a 22 del Decret del Govern balear 92/1997, de 4 de juliol, ha dictat la Sentència núm. 268, de 12 de maig de 1998, que en el FD 6, tenint en compte el parer del Consell Consultiu (Dictamen 39/1997, de 24 de juny), rectifica aquella conclusió, proclama que el model lingüístic educatiu fixat pel legislador fou el de conjunció lingüística o bilingüisme integral i desestima el recurs.

28. Aquesta situació està a punt de canviar en el moment que escrivim aquestes línies, perquè és pendent de publicació l'Ordre de catalogació de places bilingües a l'educació secundària.